

ima sedem oddelkov: „gledališče mladih gledalcev“, lutkovno gledališče, dramsko šolo, šolo za metodično vodstvo izvenšolskega dela, otroški vrtec, otroško knjižnico in kino. Važna so tudi potujoča gledališča, ki popotujejo od kolhoza do kolhoza.

Marsikaj bi bilo treba povedati o zborovanjih delegatov, o tako zvanem delu okrog predstave (priprava gledalcev za predstavo, ki se vrši v šolah, delo z gledalci v odmorih in po predstavi: diskusije in debate o igri); o tem, kako pedagogi opazujejo gledalce in kako delajo igralci in režiserji, toda to je preobširno.

Letos so razpravljali o otroških gledališčih v Svetu narodnih komisarjev: referirala sta A. A. Brjancev in N. I. Sacova. Največje zasluge so bile priznane leningradskemu in moskovskemu „Gledališču mladih gledalcev“, potujočemu „Gledališču mladih gledalcev“ v Moskvi in gledališču Sacove, nato Arhangelsku, Rostovu in Orehovo-Zujevu. Sklenili so postavko sedmih milijonov rubljev za otroška in lutkovna gledališča. Nova gledališča se bodo otvorila v Kabarovsku, Čeljabinsku, Groznom in Prokopjevsku, prav tako v Baškirski in Krimski republiki; organiziralo se bo v Kazani tatarsko gledališče, zvišalo število lutkovnih gledališč; naposled se bo leta 1936. uredilo vprašanje otvoritve višjih šol (tehnikumov) za izobrazbo sotrudnikov otroških gledališč.

Več delavcev otroških gledališč ima naslov „zaslužni delavci za umetnost“, na primer: A. A. Brjancev, N. I. Sacova, L. I. Makarjev, B. V. Zon, V. I. Bojer in drugi sotrudniki v Zvezi. Iz rokopisa prevedla Vera Šermazanova.

K R I T I K A

ANTON SLODNJAK

PREGLED SLOVENSKEGA SLOVSTVA. 1934. Akademsko založba. Ljubljana. 534 strani.

Slovenska slovstvena zgodovina je v dobri petdesetletni razvojni dobi do danes doživela življenjsko pot, tako da moremo danes ob priliki Slodnjakovega „Pregleda“ upravičeno govoriti tudi o zgodovini slovenske slovstvene zgodovine.

V celoti jo moremo razdeliti na tri glavne stopnje njenega dosedanjega razvoja. Medtem ko je Glaser bil še glasnik primitivne filološke metode brez vsakih kritičnih znanstvenih namenov, ki je za informacijo samo nekritično grmadil bio- in bibliografsko gradivo, je Grafenauer že poskušal slovensko slovstveno preteklost razmejiti po važnih literarnozgodovinskih in kulturno pomembnih razdobjih in jo opredeliti po nekih slovstvenih, estetskih merilih. Šele v novejši dobi je po zaslugi vseučiliških profesorjev dr. Kidriča in dr. Prijatelja slovenska slovstvena zgodovina stopila v dobo kritičnega, sistematičnega raziskavanja.

Naša slovstvena preteklost je danes v celoti — lahko se reče — znanstveno utrjena in s toliko previdnostjo zgodovinsko kritično izpričana, da kakšne bistvene izpremembe, ki naj bi izvirale iz kritično pregledanega gradiva, niso več možne. Tako tudi Slodnjakovo delo v bistvu ne prinaša novosti glede novih znanstvenih dognanj, ampak odkriva bolj subjektivno gloso in priložnostno varianto, kakor mu jo narekuje njegov filozofski in estetski nazor. Prav tako pa mu ta nazor odpira nove vpoglede v probleme in kaže na neko novo filozofsko pojmovanje slovstvene zgodovine, kar daje knjigi časovno vrednost in

zanimivost dogodka, obenem pa je to naša *prva* literarna zgodovina, ki je namenjena širšemu občinstvu in je zato pisana na poljuden, privlačen način in ne s težkim znanstvenim aparatom.

Dosedanje kritike. Z glasovi, ki jih je izreklo časopisje o knjigi kot celoti, more biti A. Slodnjak zadovoljen. Tako ugotavlja — o v *Jutru* (7. februarja 1935.): da pomeni knjiga obogatitev naše literarno kritične literature; da kaže stremljenje po objektivnosti, čeprav ne podaja trajnih in za vse obveznih sodb; hvali zamisel „Letopisa“, ki je pravi literarni koledar, kar daje knjigi praktično uporabnost priročnika, a ni tak pregled naše literature, ki bi ga mogel s pridom rabiti naš in tuj prijatelj slovenske literature, kadar bi potreboval osnovnih podatkov o posameznih literarnih osebnostih in orientacije v celotnem slovstvu; delo se je premaknilo iz *pregleda* v pogled, ki bolj presoja in manj informira. — V *Prager Presse* (15. februarja 1935.) se „hw“ izraža kar najugodneje, ko pravi: da avtorjevo „zgodovinsko filozofsko poglobljeno prikazovanje sega s srečno roko po najvišjih vencih, kajti literaturo smatra le kot izraz socialnega in kulturnega razvojnega procesa in obenem napenja to življenjsko izražanje malega in odmaknjenega naroda na velik evropski okvir...; Slodnjakova zgodovina se mora presojati kot celota, kajti tudi ona jemlje svoj predmet kot celoto, kot živ organizem; slovenska literatura mu je kot drevo, ki poganja liste in cvetove; ker Slodnjakovo delo nikakor ne zanemarja estetskih vrednot..., „ne plava samo na površju, ampak pronika v globine, in namesto, da bi se zadovoljil z opisovanjem, se avtor bojuje za pomen in za jasnost, je to veliko in vzgledno delo, ki mu morejo Hrvatje in Srbi komaj kaj postaviti ob bok, komaj kakšna dela Marjanovića ali Skerlića“. — F. Vodnik (*Slovenec*, 15. marca 1935.) vidi pomen Slodnjakovega dela predvsem v njegovi aktualnosti, ker je času primerna in potrebna knjiga in je „trenotno edini celotni pregled naše književnosti od njenih začetkov do današnjih dni“; metoda Slodnjakovega dela je publicistična in sintetično pregledna; pred očmi mu je ideja slovenskega naroda, ki jo vseskozi poudarja, in razvojna črta naše narodne rasti; neke sodbe so take, ki kažejo, kako „sodi avtor, ki sam ni katoličan“. — Nepodpisani pisec v *Straži v viharju* (11. februarja 1935., št. 10.) trdi, „da to ni knjiga, ki bi sodila v župnijske in podobne knjižnice“, in „knjige zaradi protikatoliškega svetovnega nazora in zaradi strokovne površnosti katoliškemu svetu ne more priporočati“. — V. Novak očita v *ŽiS-u* (31. marca 1935., št. 14.) Slodnjaku, da je odkazal Trstenjaku v „Pregledu“ (!) celih pet strani in naj bi namesto besed „baje, pravijo, poročajo“ navedel ime Mikloša Küzmiča, prvega in najvažnejšega katoliškega pisatelja itd..., češ da „gre zato...“, da slovenska slovstvena zgodovina ne ostane — četudi le glede Prekmurcev! — tam, kjer je bila pred 70 leti, ko je pisal Božidar Raič precej točno in izčrpno o tem predmetu“.

Logarjeva ocena v *Domu in Svetu* (III. se nadaljuje) in Legiševa v *Sodobnosti* (št. 5. in 6.) imata značaj strokovne ocene. Zlasti Logarjeva se spušča v podrobnosti, ker ji gre predvsem za ugotovitev stvarne pravilnosti in uporabnosti kot šolske knjige. Izzveni v dognanje, da je knjiga zaradi nesistematičnosti in nestrokovnosti za šole neuporabna ter da je Grafenauerjeva Zgodovina v tem oziru boljša, ker ob suhoparnih podatkih pušča učitelju proste roke v sodbi, medtem ko skuša Slodnjak svoje mnenje vsiliti kot že povsem dognano in pravilno.

Legiševa ocena se z Logarjevo v celoti strinja. Pravilno zavrača nekatere Slodnjakove sodbe kot pretirane in neutemeljene, vendar pa ne podaja — kakor tudi Logarjeva ocena ne — ocene tega, za kar je očitno pri Slodnjakovem delu šlo: za nov svetovnonazorski odnos do slovstvenega dela kot posebne funkcije v življenju slovenskega „narodnega občestva“, kakor si to narodno občestvo po svoje zamišlja Slodnjak.

Premalo je reči, to je pretirano, dobro ali slabo, ampak je treba povedati tudi zakaj, in če je mogoče: dokazati in razčleniti nepravilnost sodb, postaviti pa na njihovo mesto boljše.

Vsekako moremo reči, da je bila zamisel priročnega, informativnega, poljudno pisanega slovstvenega pregleda v današnjih prilikah in pri stopnji, na kateri stoji naša literarnozgodovinska veda, znanstveno in časovno ustrezajoča. Slodnjakov „Pregled“ tej zamisli sicer povsem ne ustreza, ker je v knjigi nakopičenega toliko še nedognanega miselnega bogastva, toliko nakazanih in nerešenih problemov, da ni pretirano, če rečemo, da bi bila večja discipliniranost avtorju samo v korist. Čisto nove misli in formulacije vstajajo v knjigi pred nami, tako da nam nudi Slodnjakovo delo prav za prav en sam velik problem; časovno zanimive misli in tvegane domislice so z drzno kretnjo razmetane vse križem knjige, ki delo poživljajo, obenem pa tudi zapuščajo videz neurejenosti in neizdelanosti.

Knjiga je pisana privlačno, z zanosom nad našim slovstvenim delom, s temperamentom ljudskega in včasih tudi slavnostnega govornika, ki z blestečo besedo in široko kretnjo razkazuje, po kakšni trnjevi notranji poti je hodil naš narod. Široka ljubezen do predmeta vzbuja v bralcu zanimanje, za ta namen pa Slodnjak ni mogel uporabiti utesnjene, strogo znanstvene metode, ampak se je rajši poslužil svobodne oblike esejistične, karakterološke, izvirno pisane črtice, ki daje možnost dinamični sproščenosti misli. Priznati moramo, da se mu je uporaba tega načina posrečila zlasti pri našem novejšem slovstvu, manj je mogla priti do razmaha v starejši dobi. Tu se mu je maščevalo, da se ni oziral na dosedanja dognanja, ampak se je rajši zanesel na moč svoje intuicije in tako večkrat nemo prešel mimo nekih dosedanjih mejnikov in stvarnih izsledkov.

S tega vidika se dá zlasti izpodbijati v Slodnjakovi knjigi: izhodišče za najstarejšo dobo; izhodišče za delo protestantskih pisateljev; definicija preporoda; razlaga Prešerna; leto 1848.; pojmovanje Staroslovencev in Mladoslovencev; pojmovanje epigonstva; Slovenska moderna; periodizacija.

Zanemarjanje tujih izsledkov. Za presojo najstarejše dobe prvih sedmih stoletij (Slodnjakovo: Slovenstvo in slovanstvo) tja do prve Trubarjeve knjige, ko je ta zapisal, da Slovenci do njega sploh niso imeli nobene tiskane knjige (Kidrič: Epilog!), bi bil moral Slodnjak pritegniti tako važna določila, kakor so jih vsebovali *Kapitularji Karla Velikega* (Kidrič I., 2 sl.). Njihova pritegnitev je danes res samo bolj ilustrativnega značaja, vendar pa so utegnili veljati tudi za izhodišče slovenski književnosti, da so Slovenci živeli v drugačnih upravnopolitičnih in cerkvenih razmerah, kakor so. Slodnjak se odgovoru glede tega vprašanja nedoločno izmika, ko trdi enkrat glede prosvetnega dela na Slovenskem, da „je plod bolj ali manj slučajne pridnosti posameznih veroučiteljev“, drugič pa, da „nujnih posledic novega kulturnega udejstvovanja v slovenskem jeziku niso zapisali, ker so bile odvisne od dobre

volje pridigarja, kajti cerkveni predpisi jih niso izrecno zahtevali“. Nejasna je tudi iz tega izvirajoča trditev: da „se je vendar sčasoma *izoblikovalo* neko versko *pismenstvo* v slovenskem jeziku...“, a „naše cerkveno pismenstvo so povrh še večkrat malomarno uničili“ (kako, kdo?!), „ohranjeni drobci pa pričajo, da *niso* samo *slučajne* drobtine z bogatinove mize, temveč stebri porušenih in odplavljenih mostov“ (11). Tu je zlasti nejasno, kaj smatra Slodnjak za „bogatinovo mizo“ in kaj za „porušene in odplavljene mostove“, prav tako tudi, „da so malomarno izgubili marsikaj, kar so uvidevni možje sicer ustvarili“ (15). Namesto da bi se oprl na kapitularje, rajši sam sestavlja nejasne in dvoumne trditve.

Na nov, a malo priporočljiv način poskuša Slodnjak presojati slovensko reformacijo. Medtem ko izhaja profesor Kidrič v sodbi o slovenskem protestantskem gibanju iz protestantske miselnosti, da naj vsak protestant bere biblijo in da se mora liturgija vršiti v razumljivem jeziku, poskuša Slodnjak zgraditi *most med dunajskim humanističnim krožkom kot zarodiščem slovenske reformacije*, kakor da „je Trubarjevo mladostno zanimanje za švicarske reformatorje iz onega zarodišča naše reformacije, ki se je stvorilo konec 15. stoletja na dunajski univerzi, in da je bil najbrže posrednik med njim in protestanti Hvaltov učenec — Joahim Vadianus iz St. Gallena“. (Slodnjak: Ruplovi „Protestantski pisci“, Sodobnost III./2, 1935.) Te izredne in zanimive misli Slodnjak še ne dokaže, pač pa nalaga prihodnosti, naj odkrije „naravnostne in podtalne zveze...“, da „ne bodo postojanke slovenskega literarnega dela v 16. stoletju več tako slučajne ali od tujih vplivov odvisne...“ Da bi se ti dunajski humanisti zavedali kakih duhovnih zvez s slovenskim ljudstvom, dosedaj še ni izpričano, pa tudi stik s Trubarjem jim ne more vzdeti naziva „zarodišča“, kajti protestantizem bi se na Slovenskem razvil tudi tedaj, če bi Trubarja ne bilo, kajti novo misel so širili pač tudi „vojaki, dijaki, rudarji in trgovci“. (Kidrič I., 17.) Za poljuden pregled pa bi bila upravičena želja po jasnejši definiciji, kakor je ta, da „*protestantizem*, ki je izviral iz pospešenega tempa in ritma, v katerem je evropsko človeštvo hitelo k analitičnim pravirom, na drugi strani pa iz socialnega in nacionalnega odpora zoper drugi rimski imperij, *ni v bistvu nič drugega kakor duhovni razvoj k očiščeni analizi*“ (18).

Za dobo, ko se začno kazati prvi motni znaki slovenskega jezikovnega in literarnega preporoda okrog leta 1750. pod vplivom novih gospodarskih, političnih in prosvetljskih tendenc, trdi Slodnjak, da se zdaj pojavijo „*Novi znaki narodnega preporoda*“, češ da „je živela misel o politični in kulturni regeneraciji Slovenstva, ki jo je ustvaril 16. vek, še vedno, čeprav dostikrat podtalno in skrito“ (34). Ta trditev je toliko neresnična in nezgodovinska, kolikor je res, da slovenska reformacija *ni bila* nikak pokret slovenske ljudske množice (naslov: Oživitev slovenske *narodne* duše zaradi verske reformacije), da spričo tega o kaki „politični in kulturni regeneraciji *Slovenstva*, ki jo je ustvaril 16. vek“, ne more biti govora, ampak je tistih nekaj skromnih, diletantskih, etimoloških, preporodnih izjav samevalo v kakih privatnih ali samostanskih knjižnicah brez vsake romantične „iskre pod pepelom“ (33). „Narod“ je z vsemi „preporodi“ ostal še tudi zdaj globoko na dnu te lepe stavbe, na katere proče je Slodnjak nabil svetli napis „Novi znaki narodnega preporoda“ in še zdaleč ni pojmil, da bo kdaj mogoče govoriti o njem: „jedro slovenskega naroda (kmetstvo) je ostalo ves čas tujega robstva zdravo in sveže...“ (99).

O Slodnjakovem pojmovanju „Prešerna“ bom govoril v drugi zvezi.

Leto marčne revolucije mu ne pomenja takega mejnika, ki bi bil daleko-sežnega pomena v slovenskem narodnem in duhovnem razvoju, pač zato ne, ker Slodnjak zasleduje le organski razvoj narodne misli, ne zasleduje ga pa vzporedno z evropskimi gibanji. Slodnjak je svoje definicije postavil — lahko rečemo — na ožjo, samo slovstveno ploskev in jih premalo določno izrazil. Pridržal si je sicer splošno poimenovanje Staroslovencev in Mladoslavencev, pojma, ki ju je točno opredelil in jasno postavil profesor Prijatelj in že prej uporabil dr. Grafenauer, vendar se zdi nekoliko prenačljeno Slodnjakovo pojmovanje, ko začenja staroslovensko generacijo z „Novicami“ (1843) namesto z letom 1848. in deli mladoslavensko na prvo in drugo drugače kakor Prijatelj, ki pozna mladoslavensko dobo (1868—1895) in loči v njej romantični realizem (1868—1881) od poetičnega (1881—1895). Staroslovence označuje „naziranjsko konservativna, družabno patrijarhalna in umetnostno utilitarna ter narodno probujna ideologija“ (Prijatelj), ki jih je prinesel na površje šele val leta 1848. in so vladali naše politično in kulturno življenje celih dvajset let do leta 1868., ko so „Mladi“ šele zavzeli vidno mesto v politiki („Slovenski narod“) in slovstvu (almanah „Mladika“).

Nepravilno je cepljenje „Mladoslavencev“ v dve generaciji. „Prva mladoslavenska generacija“ nima niti značaja zavestne generacije niti ni povsem mladoslavenska. Trdina je v „Pretresu“ prepričan, da je Koseski večji pesnik od Prešerna, Luka Svetec, kot protivnik mladine, krivično oceni Simona Jenka 1865, a Matej Cigale napade 1868 Stritarja ob priliki Stritarjeve ocene Koseskega prevoda „Mazeppe“! Slodnjak vidi sicer med njima „idejne in oblikovne razlike“: v prvi „se bije še boj med estetskim in utilitarnim nazorom“, a vodja druge (Stritar) „je razglasil edino veljavnost estetskega pojmovanja umetnosti“ (223), kar pa velja le do 1876, ko je Stritar opustil pojmovanje umetnosti-gospe in se oprijel nazora o umetnosti-dekli življenja in zmaga pri njem vzgojna tendenca. Medtem ko je Prijateljeva opredelitev „generacije“ zajemljivejša in bolj točna, ker sloni na upoštevanju tudi kulturnih in političnih razlik, je Slodnjakova ločitev dveh generacij bolj estetskega značaja, torej bolj enostranska, ker ne zajema vsega generacijskega kompleksa.

Literarnega zgodovinarja zbode Slodnjakovo pojmovanje epigonstva, ko šteje med epigone troje tako samosvojih in izrazitih osebnosti, kakor so: *Ivan Tavčar, Janko Kersnik, Anton Aškerc*. Nejasno se Slodnjak opravičuje, ko pravi: „Res da se dviguje trojica Tavčar, Kersnik, Aškerc nad višino navadnih slovstvenih epigonov, vendar tudi ti niso ustvarili novih slovstvenih poti, temveč so samo razširili in z močjo lastnega življenjskega izraza razsvetlili in pomnožili dediščino, ki so jo sprejeli od prednikov“ (272), a jih imenuje sicer „resnične talente“. Ali pozna Slodnjak mar tudi pojem nenavadnega epigona „nad višino navadnega“? Potem bi z isto pravico štel med epigone Finžgarja, Bevka itd., ki so tudi „razsvetlili in pomnožili dediščino“, a vprašamo se, zakaj le Slodnjak ne upošteva bolj vplivov „Mlade Evrope“, za kar bi bil ne samo upravičen, ampak bi to tudi moral storiti.

Občutno pogrešamo v Slodnjakovi knjigi večje naslonitve in razgledanosti po vplivih tujih slovstev ali vsaj vzporednega primerjanja, da vidimo, ali je naše duhovno življenje hodilo vzporedno ali je zaostajalo za evropskimi gibanji. Zato nas ne zadovolji nepravilen način, kako sodi Slodnjak o sloven-

skem protestantizmu, ali ko pravi, da bi „v katoliški dobi moral nastopiti z literarnim delom sloj posvetnega izobraženstva ter začeti ustvarjati ljudsko zabavno in poučno slovstvo“ (26), ko bi moral vedeti, ob primerjanju z ostalimi literarnimi zamudniki, da si morajo Slovenci prej oskrbeti najosnovnejše prosvetne pripomočke (abecednik itd.); ko pravi z „Iskro pod pepelom“, da znači neko podtalno organično vez med protestantsko dobo in „Slovenskim preporodom“, čeprav „Slovenski preporod“ ni bil nikako nadaljevanje 16. veka, ampak so bile za slovenski jezikovni in literarni preporod potrebne čisto nove tendence (Kidrič: Dobrovský), kakršnih se je utegnil posluževati nedržaven narod, kakor so bili Slovenci, vendar le v okviru tedanjih družbenih, kulturnih in političnih možnosti. Točneje bi moral označiti sploh početnike romantike in (slovensko) romantiko, kakor da je to — „novo doživljanje človeka, naroda, lepote...“ (49), in nazorneje, kako „so vrtnarji slovenske besede precepljali divje in nerodne veje z novimi cepiči, ki so jih rezali z najplemenitejših evropskih dreves“ (49). Tudi ni slučaj organskega razvoja, da imajo „Mladoslovenci“ toliko sličnosti z „Mlado Nemčijo“ in „Mlado Češko“, kar bi moral Slodnjak poudariti, kakor tudi ne slovenskega naturalizma (Naturalistični intermezzo), češ da je bil „bolj sin svobodomiselnosti kljubovalnosti zoper janzenistično preganjanje svobodne umetnosti“ kakor „odmev tedanjih naturalističnih idej“ (447), čeprav ne vem, kako more Slodnjak šteti še Jerana, Mahniča za janzenista (Japelj!), ko vendar janzenizem ni bil edina slovenska cerkvena struja, ki je bila proti erotiki v slovstvu.

Pri „Slovenski moderni“ pa tudi ne moremo pritrditi, da „je odvisnost naših modernistov od svetovnega slovstva brezpomembna stvar“ (358), tudi če upoštevamo, da je „nova umetnost hotela odkriti v zmaličenem narodnem občestvu... novega človeka“ (357), a Slodnjak priznava, da je ta odvisnost „razumljiva“ (358). Cankarja in Župančiča je zajelo to spoznanje šele, ko sta prišla na Dunaj in ju je oplodilo spoznanje velemestnega življenja in tujega modernega slovstva kakor tudi Ketteja in Murna.

Oglejmo si sedaj po vrsti posamezna poglavja.

Razbor poglavij. Glede razdelitve knjige na poglavja in njihove označitve moramo reči, da je Slodnjak postavil in uporabil tu in tam čisto svoje literarne in vsaj na videz zelo zajemljive in učinkovito izbrane oznake, da morejo vzbujati zanimanje in dajo slutiti problem, katerega nakazuje avtor pod naslovom, medtem ko je drugod obdržal delno staro označevanje, ki ima bolj literarnozgodovinski značaj. Tako so čisto Slodnjakovi naslovi: Slovenstvo in slovanstvo, Sledovi humanizma in renesanse na slovenskih tleh (?), Oživitev slovenske narodne duše zaradi verske reformacije, Iskra pod pepelom, Slovenski enciklopedisti in udje znanstvenih akademij, Val slovenskega ilirstva, delno še Novi znaki narodnega preporoda, Epigoni, a delno si je pridržal poimenovanje Staroslovencev in mladoslovenske generacije itd.

Slodnjak se očitno ni mnogo mučil, kakšen naslov bi dal temu ali onemu razdobju, ampak je vzel najbližjega, ki mu je najbolj ustrezal, pač brez enotnega načrta in soglasne sestavnosti. Naj podrobneje označimo dobre in slabe strani posameznih poglavij:

Dobo prvih sedmih stoletij, ki jo imenuje Kidrič stoletje „literarnih beležk brez tradicije“, je nazval „Slovenstvo in slovanstvo“, torej z naslovom, primernim za esej. Poglavje je pisano s precejšnjim besednim bogastvom in govori

z ljubeznijo o naši prvotni narodni pesmi, ki „je bila izraz občestvenega duha, ki je navdajal družine, rodove, bratstva — narod“ (1), kar pa še ni dognano. Novost je poglavje „Sledovi humanizma in renesanse na slovenskih tleh“, vendar pa je treba o njem reči, da nima resnične zveze s slovenskim slovstvom, čeprav Slodnjak postavlja malce naivno trditev, da je treba le *nekoliko natančnejšega* motrenja za odkritje pomenljive resnice, „da so bili prav ti latinski pisci in učenjaki glasniki o obnovitvi grške in rimske kulture v Srednji Evropi ter zarodniki slovenskega protestantizma, ki nam je ustvaril večer temelj za literarno rast“ (15). Vidimo pač, da smo Slovenci imeli že tedaj odlične moke na vseučiliščih, ki pa za nas niso imeli večjega pomena, čeprav Slodnjak „ne dvomi“ o njihovem „zarodišču“, ko se je vendar pri nas protestantizem lahko širil brez njih.

Zanimiva in dobra bi utegnila biti sinteza o naši protestantski književnosti, da ni podana tako skromno na petih straneh (Trubar, Krelj, Bohorič, Dalmatin, Juričič) in le z dandanašnje perspektive. Zanimiv je tudi vsakokratni uvodni odstavek v vsako poglavje, ki podaja nekak sintetičen sociološki prerez vsakokratnih kulturnih in političnih razmer in smeri, vendar pa je treba poudariti, da zahtevajo taki sintetični orisi večje nazornosti in literarno po analizi in s problemi literarne vede že poučenega človeka. Upravičeno se bo zato marsikomu zdel moten in le beseden odstavek, ko govori o „Oživitvi narodne duše...“: „...iz nesvobodnega naroda kmetov in tlačanov se je stvorila prav takrat, ko se je v Evropi prvič po vplovu semitskega konstruktivizma spet začela obujati čista analiza, prva znanstvena misel“, ki „ima vse znake svoje dobe, medtem ko se je v ljudskih množicah takrat razbohotila verska sinteza, se je zdaj v omenjeni znanstveni literaturi skladno z istodobno evropsko miselnostjo stvorila filozofija, ki je rasla iz zadnjih poganjkov sholastike v nasprotju z ortodoksnim tomističnim realizmom v humanistično radost nad povratkom k naravi in antični analizi. Humanizem je stvarno prav tisto nadaljevanje sholastičnega prilaščevanja grške analitične znanosti in filozofije, le da so humanisti odkrito izpovedali željo, prenehati s krščanskim strmenjem nad resnicami življenja in sveta ter so hoteli preiti, zavedajoč se skupnosti z grško miselnostjo, k analitičnemu opazovanju in razčlenjevanju. Prilaščevanje je menjalo samo ritem in smer, ne pa zmisla, ki je bil isti od trenutka, ko je prvi sholastik z grškim merilom pristopil k predmetom notranje in zunanje zaznave...“ (18).

Naslov „Oživitev slovenske narodne duše...“ pa se mi zdi vsaj v toliki meri nepravilen in pretiran, kolikor je zgolj domoljubne, govorniške podobe v trditvi, da „je z njim (protestantstvom) ljudstvo prvič dokazalo, da je resničen gospodar na zemlji, ki jo je bilo zasedlo pred 1000 leti“ (23).

O „Iskri pod pepelom“ smo povedali sodbo že prej.

V poglavju „Slovenski enciklopedisti in udje znanstvenih akademij“ šteje Slodnjak po krivici tudi Janeza Svetokriškega med ude akademije delavnih mož. Njegova razlaga pravi sicer, da izvira Leonellijeva „baročna, z jezuitizmom v formi, nikakor pa ne v vsebini prekvašena bujnost, pisanost in mnogovrstnost odtod, ker je ustvarjal poljudne pridige po tistih načelih, ki so jih branili akademiki v svojih gluhih latinskih traktatih“ (28), vendar pa more biti vse to razložljivo tudi iz značaja takratnih razmer (ženska „beli hudič“) in „akademski“ oploditev za Slodnjakovo trditev niti ni potrebna. Prvič so njegove

pridige začele izhajati (1791) dve leti pred ustanovitvijo akademije, drugič Leonellija ne najdeš v seznamu članov-akademikov. Še bolj nerazumljivo je, kako more Slodnjak neki potem šteti med enciklopediste in akademike še tudi Rogerija, o. Hipolita, p. Vorenca, Basarja, Steržinarja, Lavrenčiča, Repeža in Paglovca, ki so prikazani zelo doživeto.

V poglavju, ki ga je Slodnjak naslovil „Novi znaki narodnega preporoda“, sta v celoti dobro očrtana Linhart in Vodnik, medtem ko so Pohlin in Pisaničarji podani preskromno, in tudi ne gre, da bi Slodnjak že tedaj razglašal svoj nauk Pisaničarjem in nam, češ: „pesništvo Pisanic je učena tvorba, ki nima s pravim virom umetne slovenske pesmi, ki je pač edinole slovenska narodna pesem, nobene zveze“ (34). Po tem, kar smo prej povedali, je preširoka tudi trditev, da „je Pohlin vnovič izoblikoval gesla o narodnem in političnem preporodu...“ (34). Pogrešamo sicer še omenitve Kumerdejeve filološke akademije, kako se je vršilo delo za organizacijo našega šolstva, o delu za novi slovenski katekizem in iz kakšnih ideoloških osnov je izviralo novo delo za prevajanje sv. pisma. Značajno je, kako skuša biti Slodnjak vselej in povsod iznajdljiv. Tako misli n. pr. ob Linhartovi etimologični razlagi besed bog — beg že na vplivanje Prešernovega „najtemnejšega“ teksta: „Kar je, beži“ (40), zdi se mi pa da je utegnila biti to Prešernu bolj besedna igra; postavlja se tudi v obrambo Levstika, češ da „gre Linhartu zaradi kritične miselnosti, svobodoumnih socialnih in političnih nazorov ter dela za slovensko gledališče častni priimek slovenski Lessing, s katerim so zlohотно in resnično častili Levstika, ki si ga je tudi krvavo zaslužil.“

Med „Početniki slovenske romantike“ srečamo le Kopitarja, a po vsem značaju res pravega, zanesenjaško bolnega romantika N. Primca tu pogrešamo. Nerazumljivo je, kaj smatra Slodnjak pod demokratičnostjo, ko enkrat trdi, da „je Kopitar kljub birokratstvu in strokovnjaški nestrpnosti demokratičnejši v nazorih o književnem jeziku in namenu slovenskega slovstva kakor Čop“ (50), kar naj bi bil očitek — Čopu in Prešernu, če ne bi bila „Čopova in slovenska sreča, da je bil Prešeren zmožen uresničiti to skoraj nadčloveško nalogo, namreč „napraviti takoj iz slovenske kmečke govorice umetnostno izrazilo, ki bi moglo izreči vse, tudi najvišje slogovne lepote, ki jih je spoznal v evropskih slovstvih“ (51), drugič pa ne pove, ali naj bi bila morda Kopitarjeva demokratičnost tudi v tem, da ni poznal in priznaval vrednot slovenske narodne pesmi.

Šteti v „Preporodu slovenskih obmejnih pokrajin“ med *rapsodiste*, ki „so zapeli tudi kako posvetno pesem z domoljubno vsebino“, Cvetka, Jaklina, Volkmerja, Modrinjaka in druge, je pač pretirano. Več bi moral Slodnjak povedati o njihovem praktično-kulturnem in gospodarsko-probudnem delu za narod. Nepravilna je „menda“ — trditev, da je Primčevo duševno bolezen pospešila Kopitarjeva neusmiljena ocena njegove čitanke (56), ker je čitanko ocenjeval Jakob Zupan (Kidrič, Dobrovský). Ahacljeva zbirka „Pesmi po Koroškem in Štajerskim znanih“ (1833) ni bila namenjena samo temu, da bi „ljudstvo opustilo vse nesramne, umazane, klafarske, nespodobne pesmi“, ampak predvsem proti pohujšljivi poeziji „Kranjske Čbelice“ in posredno proti Prešernu. Pri Jarniku bi še lahko omenili „Zber lepih ukov za mladino“ (glej „Letopis“).

Preobsežen je naslov „Boj za slovstveni jezik in črkopis“. Zdaj je šlo pač le predvsem za določitev črkopisa. Novejše dognanje pravi, da Prešernova „Nova pisarija“ nima samo namena „persifilirati Ravnikarjevih jezikovnih nazorov“ (58), ampak zlasti tudi Kuraltov članek o narodni pesmi v „Illyrisches Blatt“ (1823), ko ta govori tudi o kmetstvu in se „Prešeren o tem vprašanju“ torej ni „motil“. Danes vemo, da Prešeren ni bil Metelkov učenec, pač pa Andrej Smolè. Izpodbitna je trditev, da „je (Metelko) kot učno knjigo hotel uvesti Vodnikovo slovnico“, ko je pač moral vedeti, da slovensko poučevanje po slovenski slovnici ni bilo dovoljeno.

Izčrpen je esej o „Kranjski Čbelici“. Pritrditi moramo Slodnjaku, da Čopova kritična miselnost o novem slogu slovenske poezije, ki bi v nemal zlasti izobrazbenosti, vzgojene v tuji književnosti, ... priča, da je slovenska romantika sad naraščajoče gospodarske in politične moči slovenskega meščanstva oziroma dotoka pomeščanjene kmetiške telesne in duhovne sile v slovenska mesta“ (64), prav bi le bilo, da bi Slodnjak povedal tudi, odkod vse je zajemala Čopova kritična miselnost, da ne bi bil podan tolik videz, kakor da je to — le domač sad. Pravilno trdi, da je „Prešernova pesem ... po zunanji podobi izrazito meščanska“, pač pa naj to ne bo očitek, kakor je nekoliko preveč *idejnega* poudarjanja v trditvi, da so „le pobožne slovstvene struje: pobožna pesem, versko pripovedništvo, poučna knjiga itd. neposredno dramile dušo slovenskega kmeta“ (65). Pravilno vidi pomen „Kranjske Čbelice“ v tem, da „je dala glas Prešernovi pesmi“, da je združila vse tedanje slovenske pesnike v enotno literarno družbo, še bolj pa, da „je sprožila abecedno vojsko, ki je zedinila Slovence v črkopisu in književnem jeziku“ (75), le nekoliko enostransko je označevanje poedinih Čbeličarjev s Prešernovimi epigrami.

V splošnem vidimo, kako je Slodnjaku pred očmi „razvojna črta naše narodne rasti“; v eseju „France Prešeren“ pa se očitno ni mogel izogniti, da ne bi prišel v nasprotje s Prešernovo umetniško in estetsko mislijo, čeprav jo poskuša razložiti v skladu s svojim nazorom. Zato mora že takoj v začetku postaviti trditev: „Tudi neznani in nepoznani narodi imajo srečo, da jim usoda ob svojem času daruje življenjske in duhovne vodnike.“ (76, podčrtal jaz.) Če je resnica, da velik človek „v svojem razumu le jasneje in bolje pojmuje svojstva družbenega okolja in prav zato lahko stopi v začasno protislovje z „množico“, katera pozneje vendarle prav tako pod vplivom družbenih odnosov počasi stopa na njegovo stran“¹, potem pripada Prešernu upravičeno naziv velikega človeka, tuje pa učinkuje nerealno in često demagoško gledanje, ki se skriva pod pojmom „narodnega genija“. Tako je postalo res, da so svojstva okolja prepričala naprednejši del slovenskega meščanstva (Stritar; Mladoslavenci), da je imel Prešeren prav. Nezmislno se mi zdi zato tudi trditev: „da je v Prešernu prebujeni narod poskočil na noge in zapel pesem o svojem težkem padcu itd.“, kakor vidim nestvarnost in pretiravanje tudi v trditvi, da je Prešeren v svojih poezijah „dal vsakdanji narodni epopeji božansko mitično vsebino“ (77).

Sicer je v poglavju „Prešeren“ treba tudi nekaj več stvarnih popravkov: Vodnik ni bil Prešernov učitelj, ker je bil le ravnatelj osnovnih šol; o Prešernovi misli, da bi se vrnil z Dunaja, vemo danes določneje: da Prešeren še ni bil v teologiji in njegova trditev v pismu, da mu „sramota, zgubljeni čas,

¹ Plehanov.

zgubljeni prijatli, nova zamera branjo v teologijo *nazaj* iti“: pomeni nazaj domov v Ljubljano, kajti teologije mu ne bi bilo treba studirati na Dunaju; Prešeren je prišel domov v velikih počitnicah 1824., a ni ostal doma cela tri leta, kakor pravi Slodnjak (88), ampak se je že jeseni vrnil na Dunaj; Prešernova dijaška popevka ni zrasla „iz morebitnih gimnazijskih verzov, kakor pravijo“, kajti Prešernov sošolec Grabrijan „priča“ le, da je Prešeren prevajal njegove slovenske verze na nemško; Kopitar ni samo *baje* zamoril z avtokritiko njegovih pesmi, saj Prešeren jasno pove (pismo Čopu 13. februarja 1832. iz Celovca), da je pokazal zvezek formulariju, ki mu je dal nasvet, naj z njimi počaka še nekaj let; ponesrečena je trditev, da je Prešeren „baje kot dijak poučeval Primčevo Julijo“ (91): Julija je bila rojena 30. maja 1816., a Prešeren jeseni 1821. že na Dunaju; med pesmi po Smoletovi smrti (1840) ne sodijo: Ribič, Osrčenje, pač pa: Nebeška procesija, Sveti Senan, Šmarna gora, Nuna in kanarček, V spominj Matija Čopa, V spomin Andreja Smoleta, Nezakonska mati, Zdravljica in druge; nepravilno šteje Slodnjak „Sonete nesreče“ v Julijino dobo in v čas po „Sonetnem vencu“, kajti zgodovina četrtega zvezka „Kranjske Čbelice“ priča, da so nastali vsaj že v jeseni 1832.; napačna je zato tudi razlaga „motta“ Gazel (1833) v zvezi z nastankom „Sonetnega venca“ (80).

Iz teh pogrškov izvira tudi delno napačna razlaga Prešerna in njegovih pesmi, kajti Slodnjak se večkrat nepravilno sklicuje na pesnikovo življenje in pesmi napačno razlaga po njihovi objavi in ne po njihovem nastanku. Tako je zlasti značilna trditev, da „ni pravilno, ako bi presojali Prešernove pesmi, ki jih je spesnil o Juliji in za Julijo, z vidika neke ljubezenske izpovedi“, češ da bi n. pr. „Sonetnemu vencu“, čigar „osnovni ton je globoko elegičen, vsako realistično razlaganje bilo odveč in celo škodljivo“ (92), ne glede, da je zelo pretirana trditev, da „je v njih najsilnejša izpoved slovenskega človeka o vseh vprašanih človeškega življenja“. Slodnjak sicer čuti, da bi morali v tem primeru imenovati Prešernovo ljubezen „domišljjsko tvorbo“, ker pa to ni in Slodnjak sam priznava: „Julija, ki je je Prešernova pesem polna, je bila realna ženska. Tudi Prešernova ljubezen do nje je morala biti *istinito, zrelo opojno čuvstvo* . . .“ (78), je njegova razlaga elegičnosti nepravilna in mora biti nedosledna, kajti realistično vzeto ima „Sonetni venec“ značaj izrazite erotične izpovedi („Vse misli zvirajo 'z ljubezni ene“ . . . „Ran mojih bo spomin in tvoje hvale“), ob kateri pa pesnik v romantičnem intermezzu spozna še večjo bolečino: žalostno zgodovino svojega naroda, in to razlagi prav nič ne škoduje, ker si Prešeren pač ni tako elegično domišljal, da „je zmagal v boju za Julijo . . .“ (93), kakor Slodnjak. Tudi se zdi, da Prešeren ni mislil tako tragično, kakor pravi o njem Slodnjak: da mu „že v ljubezenski dobi“ trga najslajše sanje o osebni sreči krvava skrb za narod“ (80), ali da se je „pesnikovo osebno, enkratno čuvstvo družilo z večnim narodnim upanjem in strahom“ (93).

Iz nedoslednosti izreka Slodnjak tudi napačne sodbe: o „Sonetih nesreče“ pravi, da „jih je zložil, potem ko se je prepričal, da je vsa njegova borba za Julijo, to se pravi za meščansko urejeno življenje brezuspešna . . .“ (95), tri strani prej pa: „Morda mu tega (da bi se Primčeva hči obotavljala sprejeti njegovo ljubezen) ni bilo niti mar.“ (91.) Zdaj je jasno, da „Soneti nesreče“ nimajo z Julijo nobene zveze, torej se Prešeren ni imel niti o čem prepričevati.

„*Krst pri Savici*“ imenuje Slodnjak po Žigonu spev o pesnikovem prehodu iz subjektivne v objektivno smer, češ da „je Prešeren ne samo v najglobljih verskih simbolih, temveč tudi v življenjski vsebini zahrepenel po stiku z ljudstvom“ in da je „sad Prešernovega prepričanja, da mora tudi v transcendentnih vprašanjih iskati rešitve, ki prija celotni narodni duši“ (82). Proti tej ponesrečeni tezi, ki je odmev našega cankarjeslovja, govori nekoliko Slodnjak sam, ko pravi: „Črtomirova in Prešernova odpoved *ne izvirata* iz istih pradoživljajev, vendar sta posledici isti (?). Črtomirov duhovni preobrat, da postane apostol tega, *zoper katerega se je do tedaj bojeval*, je simbol za Prešernov duhovni preobrat, *ko se iz človeka, ki veruje v ustvarjalno in osvoboditelno moč ljubezni, spremeni v človeka, ki hrepeni po miru, smrti in grobu.*“ (94, podčrtal jaz.) Iz tega je jasno, da hrepenenje po smrti in grobu ni isto, kakor „postati apostol tega, *zoper katerega se je do tedaj bojeval*“, če pa je Slodnjakovi doslednosti to isto, potem sumim v „nesebičnost“ Prešernovega prepričanja, da mora tudi v transcendentnih vprašanjih iskati rešitve, ki prija celotni narodni duši in — tudi duhovščini (82), kakor da bi šlo v resnici tu za najgloblje verske simbole ljudstva in ne zgolj za umetniško obravnavo romantične, zgodovinske snovi in se spričo katoliške ideje, ki je v „Krstu“, zdi toliko kriva trditev, da je „ta pesnitev po svoji idejni vsebini tako slovenska in občečloveška ter tako značilna za slovensko doživljanje sveta in vesoljstva, kakor je za nemško Goethejev Faust...“ (95). Dozdeva se, da je pesnik le ohranil „subjektivno“ smer, ko „hrepeni po grobu...“.

V osnovah zgrešeno poglavje zaključuje Slodnjak tako, kakor danes trdijo pač Italijani o Danteju, Nemci o Goetheju, češ da je Prešeren „ustvaril slovensko narodno filozofijo, kulturni program in našo politično idejo“ (98), *a ne verjamem, da bi bil Prešeren demagog...*

S posebnim zanimanjem, izčrpno in stvarno je Slodnjak prikazal „Ilirstvo“ in „Val slovenskega ilirstva“, zlasti z razumevajočo poglobitvijo orisal Vraza in Trstenjaka. Malce naivno je označen Vraz kot „tip panonskega človeka“ (101), ki ga označuje „tovarištvo“, kar naj bi bilo eden izmed vzrokov, da je Vraz ušel iz kranjske samote v ilirski Zagreb, pač pa je pravilno označil Vrazovo asketsko in gizdalinsko naravo. Kako naj bi bilo sicer z Danjkom in drugimi kot „tipi panonskega človeka“, ki niso dezertirali kakor Vraz? Pri „Valu“ bi bilo potrebno pač omeniti Miklošičev prevod Državnega zakonika (1850), s katerim je vlada priznala enakopravnost slovenskemu jeziku („Letopis“, 498). Tudi celotna slika o „Antonu Slomšku in njegovem prosvetiteljskem krožku“ je točna, razen nekaterih prenačenih napak, ki so popravljene v „Letopisu“, vendar pa moramo reči, da učinkuje tako podajanje časovno neurejeno in razblinjeno. („Ilirstvo“, „Val“ [1851 do 1858] in „Slomšek“.)

Poglavje o novejšem slovstvu podaja Slodnjak ne samo obširneje od starejše dobe, ampak tudi mnogo bolje. Napaka je le ta, da premalo prikaže slovstvo kot odraz našega gospodarskega in kulturno-političnega razvoja. Pravilno in dobro je označen Koseski, ker mu Slodnjak daje tudi priznanje, kolikor mu pač gre, nekoliko ponesrečena pa je trditev o njegovem jeziku, kakor da „je Koseski nezakoniti potomec slovenskega razpravljanja o hrvaščini kot slovstvenem jeziku za Slovence“ (150).

Premalo je osvetljen odnos med Prešernom in Bleiweisom, zlasti pogrešam značilnosti, da Bleiweis Prešerna k sodelovanju pri „Novicah“ niti povabil ni.

Krivično je trditi o Dežmanu, da njegovo „slovensko čuvstvovanje nikdar ni bilo popolnoma iskreno in brezkompromisno“, če poznamo njegove „Preklete grablje“, ko je Dežmana vendar napotilo v nemški tabor tragično spoznanje, da svobodomiselni človek ne more uspevati med konservativno, ozkosrčno okolico, drugače kakor n. pr. Levstik, ki je zato tudi moral občutiti vso težo odkritega, kulturnega boja.

Prikupno je orisan Trdina, dasi so nekatere trditve nedosledne ali preširoke: „samozvanski tolmač narodne duše“, a drugič: „občestvo si je v njem zapisovalo *sámo* svoje zgodbe, misli in prepričanja“ (173). Prav tako je zajemljiva in dobra tudi slika o Antonu Janežiču. Da je Levstik tako rekoč iztrgan iz „mladoslovenske“ generacije in postavljen le kot mejnik med „prvo“ in „drugo“ mladoslovensko generacijo, se mi zdi ponesrečeno, ker je bil Levstik v resnici *središče* vsega boja mlade generacije proti „Starovičem“ in jo je prav on zradikaliziral.

Le govorniško učinkujejo stavki, kakor: „v Levstikovi osebnosti se je ponovila Prešernova najvišja organska osredotočenost slovenskega človeka v prvi polovici 19. stoletja, čeprav na drugi osnovi“. Kakor je „v Prešernu prebujeni narod poskočil na noge...“, tako je „vzdramljeni, toda še nesvobodni narod v Levstiku vnovič začutil in zbral stvariteljske sile“ (191). Zato se tu pokaže tudi zanimiva razlika v pojmovanju Prešerna in Levstika: „Prešeren se je bojeval za smisel poedinega genijalnega človeka v malem narodu, ki ga je *sicer* dosegel, izgubil pa s hudim življenjem, Levstik pa je živel *samo* zato, da bi ljudstvo pravilno prerodil v narod in da bi ga socialno izoblikoval v družbo...“ itd. (191.) Prikupna, a pretirana je trditev, da „je Martin Krpan podal ljudstvu vso tragiko njegove zgodovine, pa ga tudi spomnil njegove moči ter ga tako navdušil za novo življenje“ (195), a Ivanu Cankarju je bil n. pr. le koncesijoniran kontrabantar! Zanimivo je, da je Slodnjaku vse, kar je Levstik delal: „pravično, neomadeževano, odkritosrčno“. „Višino slovstvenih, kritičnih in političnih dejanj mu je določal *sijajni* razum, v katerem se je izbojeval boj med na zapad usmerjenim poedincem in pol na vzhod, pol na zapad strmečim ljudstvom“ (191). „Strastnost Levstikove besede in viharost dejanja je odpor *preroka*...“ (191). „Vzrok njegovega boja je bila naravna posledica življenjske moči slovenskega narodovega življenja...“ (190), a kaj je bil vzrok zloma „orjaške Levstikove življenjske sile“? Slodnjak pač v svojih izvajanjih ni čisto dosleden in marsikaj pretirava. (Franjine pesmi najelemenarnejša erotična izpoved v našem slovstvu poleg Prešernovih, Juliji posvečenih pesmi!)

„Vajevci“ so poglavje zase, vendar zajeti celotno in dobro (tudi Mencingerjevo poznejše delo). Poleg Jenkove „orjaške osebnosti“ je obenem najmočnejša osebnost še Erjavac. Kakor je ponesrečeno trditi, da izvira Prešernova hudomušnost iz ribniških let (84), tako tudi: da „izvira Jenkovo moško in zrelo spoznanje iz otroškega spoznanja ‚brezčutnosti narave‘“ (205), a drugič to trditev pač popravlja, češ da „si je to spoznanje Jenko priboril s hudim življenjem“ (213). Pri Mencingerju bi lahko omenil, da je prvi naš „salonski“ pisec.

Pretirano je trditi o slovenskih političnih programih šestdesetih let, da eden oznanjuje, da „se bo avstrijska nacionalna tranča zrušila sama v sebi“, ali

„da sta se z vso ostrino zadirala tudi v naše slovstveno življenje“ (223), le na osnovi privatnega Svetčevega pisma.

Nepravilna je trditev, da sta Stritar in Jurčič „po Glasnikovi smrti nameravala obnoviti Janežičev časopis, pri tem pa nista ravnala docela lepo z rahločutnim Janežičem, kar se je Stritarju povrnilo 1881. l., ko je ljubljanski pisateljski krog obnavljal, oziroma prevzemal njegov Zvon. Tudi vez med Jurčičem in Stritarjem se je zdaj zrahljala. Podoba je, da sta se razšla zaradi političnih načel“ (229). Janežič jima je pač sam ponudil prevzem svojega časopisa, ker je časopis imel le malo naročnikov in ker je videl, da ga mladina spodrašča. Vzrok razidu s Stritarjem pa je bila Jurčičeva občutljivost, ki mu ni dovoljevala, da bi bil še nadalje pod Stritarjevim duhovnim in gmotnim varuštvom; Stritarjev „bel esprit“ je pozival mladino od politike k leposlovju, a Jurčič se je utegnil zdaj, ko je zavlačeval študije, preživljati neodvisno le pri časopisu, tako da je pobegnil v Maribor, a osnove ustanovitve LZ so tičale predvsem v spoznanju mlajše realistične generacije, ki jo je podžigal Levstik, češ da je treba Slovencem trdega slovanskega dura nasproti Stritarjevemu solznodolinskemu molu.

Tudi ni Levstik navdušil Jurčiča za Prešerna, ampak Stritar na Dunaju (226). „Slovenski Narod“ so snovali na osnovi Sernčevega programa in ne Levstikovega (230). Čudna je trditev, da je Stritar Jurčiča izmaličil (242) in da se Jurčič vse življenje ni otresel Stritarjevega vpliva. Prav „Sosedov sin“, o katerem Slodnjak premalo pove, je dokaz, da se je Jurčič v Levstikovem zmislju zavestno odmaknil od njega.

Študija o Gregorčiču priča, da se je Slodnjak s srcem vživel v njegovo življenje in delo. Dobro označuje Gregorčičevo duševno podobo in pravilno zavrača Mahničeve zablode. Upravičeno sodi Slodnjak o njem: da „je na njegovo ustvarjanje vplivalo bolj razkrojevalno kakor pa vsi nepravilni kritiki, prav to, da ni umel in smel Gregorčič svojih pesmi braniti s tako ostrim orožjem, kakor ga je vihtel Prešeren ...“ (266).

Že prej smo označili Slodnjakovo napačno pojmovanje epigonstva (Tavčar, Kersnik, Aškerc), vendar pa je trditev, da se je samo: „Na osnovi Levstikove in Jurčičeve leposlovne proze kakor tudi po Stritarjevih in Gregorčičevih vzgledih razvilo slovstveno delovanje, ki obsega naše slovstvo do nastopa modernih“ (271), tudi enostranska, ker ne upošteva tujih vplivov. Nastanek DiS-a je pravilno označen (280). Pričakovali bi tu morda novo poglavje, ki bi utegnilo nositi naslov: „Poskusi katoliškega slovenskega slovstva.“ Več pozornosti pa bi moral Slodnjak posvetiti važnemu mejniku leta 1881., ustanovitvi LZ. Sem bi sodila tudi trditev („Aškerc“, 311), da „vsa naša slovstvena zgodovina živo pripoveduje, kako se bojujeta dve najmočnejši socialni sili zato, katera bo vodilna tudi v kulturnem življenju: cerkev in meščansko izobraženstvo. Obe si *domišljujeta*, da je vsaka na svojem področju in s svojimi duhovnimi predstavami in kulturnimi sredstvi odkrila tisto slovstvo in umetnost, ki najbolj ustreza slovstvu.“

Epigoni so ovrednoteni z razumevanjem, zlasti pa so zajemljivo in sočno v posebnih študijah očrtani liki Tavčarja, Kersnika in Aškerca. Pač se dá tu in tam v podrobnostih kaj oporekati, kar pa vrednosti avtorjevih sodb ne zmanjšuje, tako da lahko rečemo, da so ti sodobno pisani portreti najboljši iz vsega „Pregleda“. Pogrešam le več stilne analize. Ivan Tavčar je orisan točno

in je pravilna trditev, da „so življenjski in politični boji povzročili, da ni napisal niti malo tega, kar bi mogel ustvariti“ (296), zato pa bi želeli tudi več politično-kulturne kritike njegovega dela. O Janku Kersniku Slodnjak pravilno trdi, da „se v njem dotikata in spajata dve razdobji našega slovstvenega življenja: Jurčičeva narodna romantika in začetki našega realizma“ (309). Po nepotrebnem pa se Slodnjak spušča v sodbe, da „je Kersnik večji pripovednik kot človek“, namesto tega bi si rajši želeli „pripovedniške“ in „človeške“ analize. (Enako trdi o Otonu Župančiču: 399.)

Podoba Antona Aškercja je prikazana s širokim sociološkim pogledom tako, kakor da „bi hotela (mladoslovenska doba) naglasiti v koncu vse svoje pozitivne in negativne strani, ki jih je v Aškercu razvila do zadnjih meja“ (310). Pravilno nakazuje Slodnjak spor med cerkveno strujo in strujo meščanskega izobraženstva, o kateri pravi, „da je za razcvet našega slovstva pomembnejša“ (312), a „ubili so jo politični prepiri, neiskrenost in nedemokratičnost vodnikov, ki jih je pokvarila koruptivnost in duhovna degeneracija evropskega, zlasti avstrijskega meščanstva, ki je prav s tistimi metodami hotelo ustaviti pohod četrtega stanu, kakor jih je nekdanje uporabljalo zoper gospodarski, politični in kulturni razvoj tretjega stanu“ (313). Po izčrpni sintezi pravilno pravi o Aškercu, da je „žrtev malega in nekulturnega narodnega občestva“ (331).

Med „Epigoni mladoslovenske poezije“ (Stritarja, Gregorčiča) so zadostno in lepo označeni Cimperman, Funtek, Pagliaruzzi-Krilan, A. Hribar, Gestrin in Medved. Gestrin je Slodnjaku še najbližje moderni, a Medved mu je „kljub miselnosti in oblikovni dovršenosti človek mladoslovenske generacije, ki moli podobno kakor Aškerc v tuj čas in prostor“ (336). Medved mu je kot pesnik — žrtev Mahničevih nazorov, češ da „je čutil v sebi duhovni razkol kakor Gregorčič, Aškerc“, vendar pa je dal nasprotni pol Aškerčeve pesmi („tip katoliškega pesnika“, 322), a F. Koblar pravi v SBL, da je v pesmi upodobil le Ušeničnikovo filozofijo. V „Naturalističnem intermezzu“ je v splošnem dobro označen tedanji brezbarvni slovenski naturalizem, ki pa je bil bolj odmev tedanjega evropskega naturalističnega nazora, kakor načelen „odpor zoper estetsko in kritično breznačelnost“ prejšnje dobe. Razviti se ni mogel, kakor pravi Slodnjak pravilno, „ker mu naše socialno življenje ni dajalo tako izrazitih naturalističnih motivov“ (344). Nepravilno navaja med Vesnjani Adolfa Robido, namesto Ivana (347). O Govekarju pravilno sodi, da je s svojo beletrijo dajal potuho meščanski lenobi (350), a omenil bi lahko njegovo novejšo delo „Olga“, s katerim se avtor ni zatajil. Omembe vreden bi bil Stritarjev odnos do te smeri, ki je bil sprva odklonilen, pa se ji je pozneje približal v odporu proti onim, ki so njega vrgli s prestola. Podati bi bilo treba tudi globlji prerez tega zanimivega družabno kritičnega slovstvenega pojava prav do današnjih dni, ker kaže, da ni samo „Naturalistični intermezzo“ v našem slovstvu, a njegovi začetki so res le bolj vplivani od zunaj kakor pa domačega načelnega značaja.

Ob „Ivanu Cankarju“ utegne biti izpodbitnih več trditev. Na primer, da začne Cankar poslednja leta „kot narodni simbol in genij priznavati načela katolicizma in se bojevati s svobodomiselstvom...“ (376). S tem primerjaj Slodnjakovo trditev o Prešernovem „Krstu pri Savici“ (82), ki prav tako izhaja iz naziranja Slovenec-katoličan, kar je brez dvoma samo napeljevanje vode na svoj mlin in zavijanje stvari v globlji zmisel, ko je pri rokah pre-

prosta rešitev. Cankar je meril pač vse s svojim, zanj edino veljavnim prirojenim človeškim čutom, in če ga kdo ima za „navideznega marksista“ ali „katolika“, ki se ob smrti uri spove, je to čisto brez pomena in je prav tako napačno, kakor naglašanje Cankarjevega intelektualizma (361), kakor da „je morda najmočnejše gibalò vse njegove umetnosti“, ko na drugi strani vemo, da je bil predvsem človek trenutne domislice in je pri njem prevladovalo romantično, čuvstveno pojmovanje sveta in umetnosti (362). Prelahkotno se zdi zatrjevanje, da „je zanj bilo realno življenje, opazovanje in proučevanje realnih življenjskih činiteljev samo igrača, vržena stvariteljskemu duhu“ (371), samo nejasno pa, kako si Slodnjak zamišlja trditev, da „njegovih del ne moremo uvrstiti v razvojno vrsto...“ (371), a da „se nam odkrije pri podrobnejšem razčlenjevanju njegova dinamična rast“ (375), čeprav je Cankarjevo slovstveno delo „kaotično“. Pravilna pa je trditev, da se dá Cankarjev sekularni pomen za naše slovstvo in narodno življenje primerjati samo s Prešernovo pesmijo in njegovo kulturno mislijo (357).

Slodnjakova sodba o Župančiču nedvomno ne bo obveljala.

Nepotrebna skrb za „Otona Župančiča“ nalaga Slodnjaku danes neumestno upanje, da „bo Župančič morda dočakal, da se mu bo v vsaj moški liriki porodila čista pesem, ki je ne bo obteževala *misel* in *podoba*“ (381). Brez pridržka izreka Slodnjak vrednost le Župančičevi mladinski pesmi, ki je zajeta iz narodnega duha, medtem ko v splošnem njegova pesem „vre... premalo iz vere, da je pesem in umetnost najtajnejša zveza poedinca z narodovim občestvom“ (382) in da „je njegova pesniška in življenjska miselnost preveč razcepljena, da bi mogla biti resnična in živa“ (388). Medtem ko je Cankar „imel nadčloveško zmožnost, da je mogel vsakteri osebni doživljaj pojmiti in izraziti kot simbol vesoljnega človeškega življenja“ (375), pa je Župančič vztrepetal nad spoznanjem, da gleda narod v njem pesnika in preroka, čeprav ni dosegel one življenjske in umetniške stopnice, da bi videl v globine in višine človeškega bistva“ (389). Slodnjak bi mogel pač obzirneje in pravilneje izraziti sodbo o Župančiču, ako ne bi izhajal zgolj iz „narodno-občestvenega“ stališča, in mu tudi glede vsebine priznati, kar mu je „največje čudo“, hvalo evropskih kritikov (311). Ob Župančiču se je pri nas prvič jasno nakazal problem sámom narodne in mednarodne, kozmopolitske umetnosti, po ožini ali širini teh dveh zreljš se giblje danes sodba o njem. Slodnjakova študija je bolj polemičnega kakor literarno-zgodovinskega značaja, ko naj bi šele stvarna analiza ugotovila celotno previdno sodbo o pesniku.

Bolj simpatično spremlja Slodnjak „Dragotina Ketteja in Josipa Murna Aleksandrova“, vendar pa je nerazumljivo, kako more Slodnjak trditi, da „drhti v Kettejevi pesmi *prvotna* naivnost človeka, ki mu je svet uganka“ (407), drugič pa, da „v Kettejevi ljubezenski pesmi ne gre samo za odkritosrčno izpoved erotičnega čuvstva, zanj je *ljubezen* le *zunanji* pesniški motiv, ki mu je potreben zato, ker je človeštvu razumljiv ter skriva v sebi vso polnoto telesnega in — duhovnega življenja“ (406). Potem to ni več „prvotna naivnost človeka“, ampak skrajna klasična rafiniranost dekadenta. Večje nazornosti bi bilo treba za trditev, da „je Murn ustvaril pogoje za rast slovenske poezije v dvajsetem stoletju“, in jasnosti, kako si avtor zamišlja, da „je skoraj vse, kar so pesniki zapeli lepega in resničnega, vzklilo iz njegove pesmi“ (413).

Nekoliko nas začudi „Drugi rod ‚Dom-in-svetovcev‘“, kajti prej bi pač pričakovali „Prvega“. Pravilno pravi Slodnjak, da „Lampetov estetski nazor v bistvu ni bog ve kako oddaljen od Mahničevega“ (419). Medtem ko pravi Slodnjak ob Župančiču: „da je pesem in umetnost najtajnejša zveza poedinca z narodom“ (382), proglašaja zdaj „popolno življenjsko in umetniško odkritosrčnost“ kot „edini vrelec za vsaktero umetnost“ (415), a priznava tudi versko poezijo, češ da je zanjo „najnujnejše: vroča in neomahljiva borba za Boga, odkritosrčno slikanje greha in čednosti, skratka resnično življenje človeka v vsej razsežnosti čustev in misli“ (423). Vsi ti trije Slodnjakovi nazori pričajo o širokem pojmovanju, a utegnejo biti tudi izraz nedoslednosti umetnostnega nazora.

(Dalje prih.) — *Stanko Janež.*

FRANCE BEVK: HUDA URA. Mohorjeva knjižnica 74. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1935. 175 strani. Vas je neizčrpna. Za tistega, ki zna črpati. Koga bi ne mikala povest, ki je stara in nova obenem? Ta je stara in nova.

Stara: mikavna vaška spogledljivka, od mladostnega ognja in prešernosti žehteča Zalka, mika in moti, ščuva in draži moško jarost, dokler se ta ob njej ne razvihra v napeto ljubosumje med Pavletom in Tinetom, v prežeče fantovsko sovraštvo in končno v krvavo pobijanje; vse na ozadju Slivarjevega tehta-jočega pohlepa po zemlji.

Nova: mladi Mohor se vrne slep iz vojne, preboleva počasno, težko, mučno odpoved ljubezni, sreči, svetu; z zadnjim plapolanjem zagrenjenega srda oboroži sredi mročih željá Tineta zoper Pavleta; po umoru, ki ga Tine izvrši, obtožuje slepec samega sebe in ko ga človeška pravica ne mara zateti, tava skozi brezna svoje raztrgane duše v rešilno smrt od gonobeče izčrpanosti.

Najtesnejše zlitje te pripovedne starine in novine je oprto na dvojno, vzporedno hudo uro, ki se v naravi prav tako počasi, postopoma, v vseh potankostih pripravlja in razvija kakor v dušah. Ob najhujših vrtincih človeških strasti se dozdeva, da so duše v oblasti hrumeče narave in bi se njih napetost še dolgo ne raznesla, če bi je vremenske sile ne sprožile in sprostile. Poleg narave ima v Mohorjevi duši harmonika tehtno besedo. Nehote se človek spomni Bevkove „Krivde“ z Jožetovo harmoniko in plesom v gostilni. V obeh povestih sta godba in ples spremljajoči zunanji gibali, ki v strašni noči burkata rastoče valove krvnih nagonov do blazne razdraženosti vaške orgije, v kateri postane zločin neizogiben. Vendar so temelji teh gibal v obeh delih popolnoma različni.

Dogodki „Hude ure“ se završijo v ravni črti v šest in tridesetih urah, v dveh julijskih nočeh, z dnevom košnje vmes, le zadnje poglavje preskoči kot epilog dve leti in pol. Brž spočetka se pisatelj tako temeljito zarine v snov, da ne more več iz nje in se človek upravičeno vpraša, ali ukazuje on njej ali ona njemu. Pisatelj umetniško osvetljuje in pojasnjuje umor na vasi. Srca in duše ga pri tem neprimerno bolj zanimajo nego zunanje dogajanje, ki ga beleži le toliko, kolikor služi njegovemu namenu. Ob takem poglobljanju krivde rade bledijo. Po takem osvetljevanju se začno odpirati nove globeli podzavesti. Bravcu, ki se sklanja nad njimi, se mahoma zazdi, da zločin ne zori iz posameznika, temveč iz množice, da ni nikdo edini krivec, temveč odpade na vsakega primeren delež, največ morda na Zalko, precej na Pavleta, manj na

Mohorja, ki se ima za najbolj krivega, mnogo na vso družbo in vse razmere, še najmanj skoro na morilca Tineta, ki je le nekakšno izvršilno orodje v službi spremljajočih okoliščin, saj v odločilnem trenutku nima namena moriti, dasi prej grozi, preži in premišljeno pripravlja napad ali vsaj ne zavira in ne odklanja ponujajoče se prilike.

Težko vzdušje prvobitnega vaškega okolja je podano z vso umetnostjo podrobnega razkrajanja in zopetnega sestavljanja. Delo se uvršča med dobre, izčiščene Bevkove vaške povesti. Svet, življenje in čuvstvovanje vojnega slepca je pridobitev in obogatitev za naše slovstvo. Jezik ne zameta pokrajinskih značilnosti in mu skoro ni kaj prirehati, če izvzamemo: „neha zid in začenja plot“ (str. 9) namesto „se neha zid in se začenja plot“, „njegova vnanjost ga (prav: je) ni privlačevala“ (str. 48), „vzdušneje“ (str. 61; prav: zadušneje), „obraz mu je bil vpert (prav: uprt) v tla“ (str. 91), „ni jim pustila (prav: dajala) dihati“ (str. 111), „ne ve, kje se nahaja“ (str. 141; prav: ne ve, kje je), „veter je bil pomedel (prav: pometel) sneg“ (str. 164), „ta neizprosni (prav: neizprosni) srd“ (str. 165), „so ugasnili (prav: ugasili) sveče“ (str. 168), „Z zagrljanim (prav: zagrljenim) glasom“ (str. 32) je najbrže tiskovna pomota.

Andrej Budal.

ANDRÉ GIDE - ANTON OCVIRK: VATIKANSKE JEČE (Les Caves du Vatican). Tiskovna zadruga. 1934.

Trd oreh za prevajalca so besedne igre, če je seveda tankovesten in jih hoče vsaj približno presaditi v materinščino. V „Vatikanskih ječah“ sta dve takšni kočljivi mesti. Prvo bi morali najti v prevodu na str. 163. pred stavkom: „Tedad se je Veronika obrnila k Juliju“, kjer čitam v originalu: „— Si vous trouvez plaisant d'être jobard... — Dans jobard il y a Job, mon ami.“ To mesto je prevajalec izpustil, kar je seveda najpreprostejša, a ne najboljša rešitev problema. — Drugo mesto je na str. 197., kjer napiše Protos zraven Fleurissoirejevega imena *Cave* in pravi: „Kaj, temu se čudite, da sem se tako podpisal? Cave? Samo Vatikanske ječe vam blodijo po glavi“ itd. Tu seveda ni več niti sence besedne igre s francoskim *cave* „ječa“ in latinskim *cave* „pazi“ in prav za prav ves ta odstavek v prevodu nima pravega zmisla, kaj šele ostrine originala! (Quoi? cela vous étonne que je signe de ce nom-là: Cave? Vous n'avez que celle du Vatican dans la tête itd.)

Prevajalec je prišel nekolikokrat navzkriž s francoskimi časi. Sicer bi bilo pedantsko, ko bi zahtevali točno upoštevanje vsakega imperfekta, pluskvamperfekta itd., toda kjer je to potrebno za pravilno razumevanje, ne bi smeli tega zanemarjati in tudi ni tako težavno, saj imamo v slovenščini poleg perfekta in pluskvamperfekta tudi dovršne in nedovršne glagole in še neštete prislove, s katerimi si lahko pomagamo, če se nam zdi pluskvamperfekt neroden ali če potrebni nedovršni glagol ni običajen itd. En primer, kjer je prevod nejasen zaradi neupoštevanja francoskih časov v originalu, sem navedel že zgoraj (prim. opazko k str. 32. prevoda). Naj omenim še nekatere podobne stvari. Str. 28.: „namestu da bi ... hodil ... po žrtve, ki mu jih je bil *prinesel*“; original tu nima glagola (*prendre livraison*) in bi tudi v prevodu brez škode izostal relativni stavek; če pa ga je prevajalec že dodal zaradi jasnosti, bi bil na mestu perfekt nedovršnega glagola: „ki mu jih je *prinašal*“, kar bi bilo po zmislu in po obliki v skladu z glagolom prejšnjega stavka „hodil“. — Str. 29.: „Deček ni *potrkal* ...: *popraskal* je“ itd. (*L'enfant ne frappait pas ...*

vzporediti Janovega Kostjo; kot samostojno zasnovo pa je zlasti uspešno uveljavil Sancin omenjenega Perčatkina. Pri tujem detetu sodelujeta tudi ga. Šaričeva (Raja) in Skrbinšek (njen oče) z genljivima, pristrčnima vlogama. Stranski vlogi sta smiselno izvedli gg. Janova in Boltarjeva. V celotni zgradbi je najtežje vprašanje za našega režiserja vloga Pribiljova, ki se vsebinsko ni zdela skladna, in sicer zunanje zaradi nepristnega karikiranja, izraženega z vsiljivo Gregorinovo izgovorjavo imen, notranje zaradi neskladnosti med režiserjevim ali Gregorinovim pojmovanjem te vloge in pa pisateljevo splošno človeško strogostjo.

Ivo Grahor.

K R I T I K A

ANTON SLODNJAK

PREGLED SLOVENSKEGA SLOVSTVA. 1934. Akademsko založba. Ljubljana. 534 strani.

Med „drugim rodom“ srečamo F. Ks. Meška, Al. Merharja, Fr. S. Finžgarja in Mat. Prelesnika, kajti „še prav na koncu stoletja se začno oglašati pesniki in pisatelji, ki so vsaj nekoliko ustrezali hrepenenju po katoliški poeziji“ (415). Razumljivo je Slodnjakovo odklanjanje Meškovega sentimentalnega lirizma, vendar bi bilo želeti bolj zgodovinsko opravičujočega odnosa. Kakor Vraz mu je tudi Meško „tovariški“ človek. Pogrešam pa omenitve njegovih mladinskih spisov „Mladim srcem“. Opravičljiva je ostra sodba o Sardenku. Kot „dediču mladoslovenske pripovedne umetnosti“ Slodnjak odkrito priznava Finžgarju kmečko povest in igro, kajti „z njo je Finžgar dopolnil Jurčičevo, Stritarjevo, Tavčarjevo in Kersnikovo povest“ (424). Njegova epika mu je „tipična prehodna umetnost brez naslednikov“, „tako da so že danes mrtve razne panoge Finžgarjeve epike“. Njegova malomeščanska novela je zastarela... Snovno ni ustvaril nič novega, pomembna je le njegova „vsestranska osvetljava gorenjskega človeškega tipa“ (424). O „Dekli Ančki“ pravi nejasno, da „je v njej neestetska apriornost gledanja na življenje in človeka pod podobo duhovniškega poklica, ki pa je Finžgarju notranje adekvatna ter se ne bi spremenila najbrže niti takrat, če ne bi bil duhovnik“ (428). Več pa bi moral Slodnjak povedati o Finžgarjevih dramah in ne samo štirih atributov (429) in poudariti vrednost Finžgarjevega jezika. M. Prelesnik pa je „najboljši pripovednik“ iz „drugega rodu“.

Zanimive so glose „Neposrednih dedičev moderne“. Maistrova pesem mu „je dokaz pokončne osebnosti, še po sili žive pesniške misli in podobe mladoslovenske šole“ (433), v Gradnikovi pesmi „sliši boj med starim pesniškim doživljanjem mladoslovenske dobe in med tožbo izkoreninjenega človeka dvajsetega stoletja, ki plaheta med osnovnima doživetjema brez smeri in cilja“. „Oblika njegovih pesmi je nasilna, brezoblična, vsebina — nenaravna mešanica življenja in smrti“ (434). Vladimir Levstik mu je „največji talent, ki do zdaj še ni izpolnil nad“ (Slodnjak še ni mogel upoštevati novega Levstikovega dela „Dejanje“), pravilno so označeni tudi še V. Molè, Cv. Golar in A. Novačan. Neprijetno je, da zavzema Slodnjak pri novejših, še živih pisateljih učiteljsko pozo, prav bi le bilo, da poškuša doumeti njihovo nadaljnjo pot.

V „Drugem pokolenju slovenskih naturalistov“ srečamo podobe I. Šorlija, Iv. Laha, Mil. Puglja, Al. Kraigherja in Fr. Milčinskega, vendar po vsem tem, kar je Slodnjak povedal o Lahu, vidimo, da ga napačno prišteva med naturaliste: „Njegov (Lahov) pisateljski lik je epigonski; z naturalizmom ga ne veže nič...“ (449), a Slodnjak z umetnostnega stališča ne pove kaj več o Kraigherjevem „Kontrolorju Škrobarju“ in le samovoljno, s prikrito ostjo proti Kraigherju zavija, če se postavlja v obrambo Slovenskih goric in s preroško uverjenostjo trdi, da „bi si resignirani ženskar lahko podobne življenjske izkušnje pridobil kjerkoli na božji zemlji. Ljudsko življenje ga bo... streslo s sebe in šlo svojo pot“ (451). Fr. Milčinski je v splošnem pravilno označen.

V zaključnem eseu „Rodova na razpotju“ je prikazan tretji rod Dom-in-svetovcev, ki je rasel pod vodstvom Izidorja Cankarja, in rod Preporodovcev, iz katerega je izšel Juš Kozak, a „Dom-in-svetovci so bili po čudnem naključju zdaj v umetnosti svobodnejši nego svobodomiselci“ (456), „kakor hitro so izgubili nad njimi moč protiumetniški predpisi glede na vsebino...“ (Ko sodeluje pri DiS-u tudi Ivan Cankar.)

O Preglju pravi Slodnjak, da „je ves trud zaman“, „življenje mu ne pokaže drugačnega obraza, na dnu vseh povesti in novelic se oglašja nekdanji motiv, ali pa besedni barok brez vsebine“. Njegove osebe imenuje „pošastne sence“ in „blede sheme človeških tipov, ki jih snuje njegova domišljija“ (464). Po duhovni podobi ga označuje za „tip prehodnega človeka, ki sicer instinktivno čuti novost, ki prihaja, vendar je po svoji telesni in duhovni podobi zvezan s časom, v katerem živi“ (458), obljublja pa mu, da „bo kot tip prehodnega pisatelja, ki stremlji iz amuzičnosti slovenskega janzenizma (?) k neki tipični katoliški poeziji, ohranil slovstveno vrednost“ (464). Nerazumljivo pa je, kaj hoče reči Slodnjak s trditvijo, da je „Pregljevo delo namesto objektivnega psihološkega realizma ustoličilo v našem slovstvu *poetično obojništvo*...“ (458), kot literarni zgodovinar pa bi moral Slodnjak omeniti tudi Pregljevo novejšo delo, ko je tu in tam zašel že v naturalistično skrajnost („Thabit Kumi“) in se bolj previdno izražati.

Nekoliko neumestno učinkuje danes trditev o „Fr. Bevku“, da „moremo (od njega) po pravici pričakovati, da bo kot najzvestejši pisatelj mitične slovenske zemlje ustvaril našemu slovstvu nove epske vzore ter prerodil epiko tudi v domovini, ki hira v precepu malodušnosti ter duhovne lenobe“ (468), vendar je označen dobro kot „prvi slovenski psihološki realist“. Zajemljive so še označbe J. Lovrenčiča, S. Majcena kot najmočnejšega talenta iz tretje dom-in-svetovske generacije, N. Velikonje in A. Debeljaka.

Zadnji pisatelj, ki ga „Pregled“ še osvetljuje — čeprav le s filozofskega stališča —, je Juš Kozak.

Izvirna in posrečena je na koncu knjige zamisel „Letopisa slovenskega slovstva“ (477—522), ki ga je avtorju skrbno uredil Janko Jurančič, vendar se prav zavoljo tega pozna nesoglasje s tekstom: včasih v Letopisu zamenja stvari, ki jih bereš v tekstu, a v tekstu pogrešaš stvari, ki so omenjene v Letopisu. (Megiser, rokopis Andreja Jankovića, Herder, Fichte, Schlegel, Schelling, Bürger, Langbein, Chamisso, nadvojvoda Janez, Fr. Palacky, a napačno je leto Stritarjeve smrti 1924, prav: 1923, itd.)

Slodnjakova osebnost in njegovo delo. Če hočemo izreči zaključno sodbo o Slodnjakovem Pregledu, moramo pripomniti, da ima še tudi za poljudno knjigo vse preveč napak, ki so bodisi često stvarnega značaja, ali pa so posledica nedosledne, premalo urejene miselnosti in znanstvene površnosti.

O Slodnjakovem svetovnem nazoru se ne dá reči, da bi bil dosledno svobodomiseln niti katoliški niti historično materialističen, čeprav čutimo, da žive v knjigi odtenki vseh treh v skupni izpremešanosti, kakor smo srečali tudi tri umetnostno različne nazore, izmed katerih je najvidnejši: umetnost kot izraz „narodnega občestva“. Res je, da skuša Slodnjak zajeti svoj predmet kot živ organizem in pokazati svoje delo kot posledico tega organizma, vendar lahko upravičeno trdimo, da delo ne zapušča videza organizma prav zavoljo tega, ker ni mogoče naravno združiti treh tako različnih svetovnih in umetnostnih nazorov in ker misel narodnega organizma (kot idealistične tvorbe) brez družbenih trenj ne more obstajati. Te nejasnosti je skušal Slodnjak zakriti z govorniškim zamahom in iskanjem nekega „globljega, širšega smisla“, vpliva in učinkovitosti, ki se ga ne dá zanikati.

Razumljivo je, da trdi Slodnjak ob zaključku svoje knjige, „da nas je kot narod, to se pravi kot svobodne ljudi, živeče v nesvobodi osvobodilo samo naše kulturno in slovstveno delo, ki je tvorilo hrbtenico vsem onim, ki so v zmedi časov ohranili vero v individualno in narodno duhovno svobodo“. To trditev, ki jo je svoj čas postavil že Stritar, ponavlja zdaj Slodnjak samo v drugačni obliki in prav tako, kakor je takrat Stritarjevo geslo mladini „proč od politike“ bilo le beg od resničnosti, se izogiba danes Slodnjak analizi družbenih pojavov in odnosov ter se zateka k ceneni formuli nekakšnega slovenskega „narodnega občestva“. Ta Slodnjakova trditev je, kakor večina njegovih trditev, le navidezno pravilna, ker ustreza le nekaterim pogledom sodobne perspektive, ne izvira pa iz dosledne zgodovinske in sociološko razvojne analize. Še bolj pogrešeno je geslo: „V tej veri se nam smehlja tudi bodočnost!“, kakor da bi prinašalo narodu rešitev le kulturno in slovstveno delo, ne pa tudi gospodarsko in politično. Prav zaradi te vere boleha celotno Slodnjakovo delo, ne sicer neozdravljivo, vendar pa precej, ker pozablja na povezanost vseh gospodarskih, kulturnih in političnih vprašanj. Kaj se pravi danes kovati Prešerna, Levstika, Cankarja v nebo, ko se bo jutri spet ponovila ista komedija in bo prav isto „narodno občestvo“ obsojalo Prešerne, Levstike, Cankarje, pojutrišnjem jih pa spet postavljalo med največje domoljubne malike. Slovstveno delo, ki je ohranilo pomen, je bilo pri Slovencih zmerom podoba obupno banalnega, vsakdanjega boja in je zato danes neumestno, če Slodnjak pregrinja čez vso to historično resnico svoj idealistični, rodoljubni plašč.

Značilno idealistično naiven je zlasti poskus sociološke označitve na primer panonskega človeškega tipa, katerega znak naj bi bilo po Slodnjaku tovarštvo. O tem tovarštvu, kakršnega današnja sociološka veda zaman išče in ga tudi ne pozna, trdi Slodnjak, „da se izraža tako, da obdelujeta zemljo posestnik in najemnik *v nekem solidarnem čuvstvu, da je sad prva, posest, dobiček ali pa plačilo postranska stvar*. Življenje si zagotavljata na podlagi prastarega naturalnega gospodarstva: Ti meni delo, jaz tebi živež.“ (101.)

V splošnem Slodnjakovo delo ne učinkuje z globokim zgodovinskim in sociološko kritičnim razčlenjevanjem, ampak zapušča kot celota le bolj vtisk

idealistične izravnosti. Tudi Slodnjakovo izrazoslovje je prikrojeno bolj ali manj temu pojmovanju. Odeva se v domoljubni zanos, potencira stvari do zgodovinske neresničnosti (na primer, da je Prešeren ustvaril tudi slovensko narodno filozofijo, kulturni program in našo politično idejo) in ustvarja nekako novo narodno mitologijo. „Slovenstva“.

Danes, ko izhaja že dalj časa v izdaji Slovenske Matice Kidričeva „Zgodovina“, ki je nekaka kritična monografija slovenskega slovstva in predstavlja s tehtnostjo svojih dognanj in vsega dosedaj izpričanega in zbranega gradiva brez dvoma vogelni kamen, na katerem bo bodoči literarni zgodovinar lahko dalje gradil, moramo tembolj obžalovati, da zaman pričakujemo tudi nadaljevanja za novejšo slovensko slovstvo, čigar posamezna razdobja osvetljujejo sedaj samo temeljite razprave profesorja Prijatelja.

Ob Slodnjakovi knjigi smo doživeli drug poskus, tolmačiti slovensko slovstvo tudi z vidika svetovnega nazora, kakor naj bi ga izražal „slovenski narod“ v svoji razvojni rasti. Ta poskus pa se je ponesrečil, ker ni bil zajet na osnovi zgodovinske stvarnosti, ampak prikrojen bolj „ad usum delphini“. Naloga bodoče slovenske slovstvene zgodovine šele bo, da pokaže v zrcalu zgodovinski razvoj slovenske narodne in družbene stvarnosti kakor tudi stvarnost slovenskega slovstvenega dela.

Toda ne glede na slogovne pretiranosti, miselne nedoslednosti in neurejenosti, jezikovne nepravilnosti, ne glede na stvarne pogoške in ponesrečene sodbe ter na nedosledno in nepravilno izgraditev vodilne misli o razvojni narodni rasti, je Slodnjakovo delo vendarle po množini miselnega bogastva in po svobodnem, sodobnem, intimnem odnosu do predmeta nedvomno nova, redka izpodbuda v razvoju slovenske slovstvene zgodovine. Obširno delo, ki je prvi in dosedaj edini celotni pregled našega slovstva do današnjih dni, je vsaj v celoti vredno priznanja. V drugi izdaji utegne postati z idejnimi pridržki in stvarnimi popravki celo *dobro poljudna zgodovina našega slovstva*.

Stanko Janež.

KRONIKA SLOVENSKIH MEST. Izdaja Mestna občina v Ljubljani. 1934.

Ko je pričela izhajati lani ta revija kot „Kronika mestne občine Ljubljanske“, je v uvodniku eden urednikov obljubil, da bo „pisala zgodovino prebivalstva Ljubljane, posameznih stanov, znamenitih oseb in važnih dogodkov; pripovedovala bo povest njene industrije, trgovine, obrti, beležila bo njeno kulturno stremljenje, umetniški razvoj; zemljepisci, geologi, starinoslovci bodo prinašali svoje studije o njej“. S tretjo številko je spremenil list ime v „Kroniko slovenskih mest“, ker je razširil svoje področje tudi na večja slovenska mesta izven Ljubljane. Urejeval je list, ki je izhajal vsake tri mesece, za uredniški odbor štirih članov mestni arhivar Lojze Slanovec. Ko leži pred nami zaključen obsežni, okusno v Plečnikovem slogu vezani prvi letnik s številnimi ilustracijami, je prav, če pogledamo, kako je kronika izpolnjevala svojo obljubo. Med objavljenimi prispevki je več tehtnih člankov, ki po svoji vsebini in kakovosti zares sodijo v list. Med temi je treba posebe imenovati prispevke Rudolfa Andrejke o najstarejših ljubljanskih industrijah, Ervina Fabricija članek o mariborskem stavbarstvu, studijo ing. Hermana Husa o ljubljanski uršulinski cerkvi, razpravo Viktorja Kopatina o Gabri-